Tema A.8.
El canvi social (part III):
l'individu i l'equilibri ecològic

1. La necessitat de l'ordenació ecològica i de l'equilibri dels ecosistemes

2. Precedents de la presa de consciència

3. El concepte de desenvolupament sostenible i l'Informe Brundtland

4. La Cimera de Rio i l'Agenda 21

5. L'Agenda 21 Local i la Carta d'Aalborg

6. La situació a Catalunya
6.1. Els anys noranta a Catalunya
6.2. El Programa de foment de sostenibilitat local

Tema A.8.
El canvi social (part III):
l'home i l'equilibri ecològic

1. La necessitat de l'ordenació ecològica i de l'equilibri dels ecosistemes

La societat occidental ha anat prenent consciència, des de la dècada dels seixanta, dels impactes que ha tingut el creixement econòmic i demogràfic sobre el medi ambient. Avui dia s'intenta actuar sobre els principals problemes mediambientals per tal de cercar un equilibri entre el creixement demogràfic, social i econòmic i la protecció del medi ambient.

Els principals problemes mediambientals que s'han detectat i que han posat en perill el possible equilibri entre creixement demogràfic i aprofitament dels recursos, han estat la contaminació de les aigües, de l'atmosfera, la generació de residus, la degradació dels ecosistemes naturals, la pèrdua de biodiversitat i la destrucció de la capa d'ozó, entre molts d'altres.

2. Precedents de la presa de consciència

Els precedents de la presa de consciència a què ha arribat la societat occidental s'han de cercar en l'inici de l'ecologisme, moviment que es va desenvolupar als EUA al principi de la dècada dels seixanta. Entre les primeres organitzacions ecologistes destaquen Ecology Action (1968) i Greenpeace, aquesta segona de caràcter internacional, fundada el 1971 a Vancouver (Canadà), i que no tingué representació a Espanya fins al 1984. A Catalunya el 1976 es funda l'organització no governamental DEPANA.

Paral·lelament, es van crear organismes internacionals amb l'objectiu de debatre i divulgar els problemes que afectaven l'equilibri entre la societat i els sistemes naturals. El 1956 es creà la Unió Mundial per a la Natura (UINC) i el 1961 el Fons Mundial per a la Natura (WWF). Ambdues organitzacions internacionals no governamentals han desenvolupat des de la seva fundació campanyes per conservar els ecosistemes naturals, i el 1980, juntament amb el Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient (PNUMA), creat el 1972, van publicar l'*Estratègia mundial per a la conservació*. Aquesta estratègia posava de manifest que la humanitat no té futur si no té cura de l'ús dels recursos naturals ni de la conservació de la natura, de la qual en forma part.

En aquest informe es feia èmfasi que aquesta conservació no és possible si el desenvolupament no va encaminat a alleugerir la pobresa i la misèria en què viuen centenars de milions de persones arreu del món. També s'insistia en la interdependència entre conservació i desenvolupament, fent ús per primera vegada del concepte "desenvolupament sostenible". L'Estratègia Mundial per a la Conservació definia els següents objectius bàsics:

a) Mantenir els processos ecològics essencials i els sistemes que sostenen la vida.

b) Protegir la diversitat genètica.

c) Qualsevol ús que es faci de les espècies i dels ecosistemes ha de ser sostenible.

Aquests objectius van servir per posar en marxa diferents estratègies a nivell nacional i regional a més de 50 països. L'any 1983 les Nacions Unides van crear la Comissió Mundial sobre Medi Ambient i Desenvolupament per tal que realitzés el seguiment de l'Estratègia Mundial per a la Conservació, tasca que culminà l'any 1987 amb la publicació de l'anomenat l'Informe Brundlandt.

3. El concepte de desenvolupament sostenible i l'Informe Brundtland

La Comissió Mundial sobre Medi Ambient i Desenvolupament defineix **desenvolupament sostenible** com aquell *"que satisfà les necessitats actuals sense comprometre la capacitat de les futures generacions per satisfer llurs pròpies necessitats".* El terme ha estat confós i causa de contradiccions, perquè sovint s'ha utilitzat com a sinònim de "*creixement sostenible*", el qual no vol dir res, ja que no hi ha cap sistema, econòmic o social, que pugui créixer de manera indefinida. Altres conceptes que utilitzen l'adjectiu sostenible són ús sostenible, economia sostenible o societat sostenible.

L'**ús sostenible** fa referència als recursos renovables i significa que aquests són usats de tal manera que es garanteix la pròpia capacitat de renovació del recurs. Una **economia sostenible** és la resultant d'aplicar polítiques destinades a fer compatible el creixement econòmic i la preservació del medi ambient, mentre que una **societat sostenible** és aquella que es desenvolupa seguint els principis d'una economia sostenible. A l'informe *El nostre futur comú*, més conegut com a Informe Brundtland, preparat per la Comissió Mundial sobre Medi Ambient i Desenvolupament de les Nacions Unides i publicat el 1987 es feia per primera vegada una definició acurada del concepte "desenvolupament sostenible".

L'Informe Brundtland va donar un pas endavant en la necessitat de comprendre de manera global la relació existent entre economia i medi ambient. L'informe va contribuir a estendre la necessitat d'un desenvolupament sostenible i d'aplicar el principi d'equitat a nivell internacional, a la vegada que va impulsar un pla ambiental amb la mirada posada més enllà de l'any 2000 i acordat pels governs dels diferents estats. Aquest pla ambiental definia un marc general per orientar les actuacions que calia fomentar en matèria de medi ambient i que anessin encaminades cap a un desenvolupament adequat, tant en l'àmbit nacional com de la cooperació entre estats.

El 1991 va ser publicada la Segona Estratègia Mundial per a la Conservació, amb el títol *Cuidem la Terra. Una estratègia per viure de manera sostenible*, on es definien els principis per viure de manera sostenible. Aquest document actualitzava els propòsits de l'Estratègia Mundial per a la Conservació divulgada el 1980 i definia nou principis per a viure de manera sostenible influenciats per l'Informe Brundtland.

a) Respectar i tenir cura de la comunitat de vida.

b) Millorar la qualitat de vida dels éssers humans.

c) Conservar la diversitat i la vitalitat de la Terra.

d) Minimitzar l'exhauriment dels recursos no renovables.

e) Mantenir-se dins de la capacitat de càrrega de la Terra.

f) Canviar les actituds i les pràctiques personals

g) Capacitar les comunitats per tenir cura del seu propi medi ambient.

h) Proporcionar un marc nacional que integri desenvolupament i conservació.

i) Crear una aliança mundial.

L'estratègia també definia els sectors d'aplicació (energia; serveis, indústria i comerç; assentaments humans; terres agrícoles, ramaderes i forestals; aigües dolces, oceans i costes), i feia èmfasi en la importància de valorar les interrelacions existents entre si.

En resum, la Segona Estratègia Mundial per a la Conservació enumerava fins a 132 accions que definien en línies generals l'evolució cap a un món on poder viure sota uns principis de sostenibilitat i dintre dels límits naturals del planeta.

4. La Cimera de Rio i l'Agenda 21

El 1992 se celebrà a Rio de Janeiro (Brasil) la primera Conferència de les Nacions Unides sobre el Medi Ambient, el punt de partida de la qual van ser els principis de l'Informe Brundtland (1987) i les accions definides en la Segona Estratègia Mundial per a la Conservació recollides a *Cuidem la Terra. Una estratègia per viure de manera sostenible* (1991).

Els principals resultats d'aquesta conferència es concretaren en la Declaració de Rio, en els Convenis sobre Diversitat Biològica i sobre Canvi Climàtic, en els Principis sobre Boscos, i sobretot i molt important, en la definició i redacció de l'Agenda 21.

L'**Agenda 21** és un instrument bàsic de planificació i acció que descriu els problemes globals actuals i la forma d'afrontar-los basant-se en els principis del desenvolupament sostenible i va dirigida als governs i a les persones en general, tot passant per les organitzacions, els municipis i altres institucions. La Comissió de Desenvolupament Sostenible (CDS) de les Nacions Unides és l'ens encarregat de realitzar el seguiment de l'aplicació de l'Agenda 21.

L'Agenda 21 va contribuir de manera notable a l'ampliació del nombre d'organitzacions representants de la societat civil que podien participar en els diferents processos d'aplicació de l'Agenda 21 i de preparació de posteriors cimeres i trobades. En aquest sentit, es van definir els anomenats grups principals, que són el jovent, les dones, els pobles indígenes, les ONG, els ens locals, els sindicats, les empreses, la comunitat científica i els agricultors.

El mateix any 1992 es determinà la conveniència de fer una revisió i avaluació de l'Agenda 21, que tingué lloc l'any 1997, en una sessió especial de l'Assemblea General de la Nacions Unides denominada Río+5, en la qual s'adoptà un Programa per a l'aplicació de l'Agenda 21. En el procés de revisió i avaluació es van identificar alguns dèficits en el camí cap a la sostenibilitat, com ara la pobresa i la desigualtat social, deguda en part a la disminució dels nivells d'ajut oficial al desenvolupament i l'increment del deute extern. També es van determinar nous objectius com la necessitat d'introduir millores en la transferència de tecnologia, fomentar la capacitació per a la participació, fomentar la formació en temes de desenvolupament, millorar la coordinació institucional i introduir canvis en els nivells de producció i consum.

El programa també va aprovar realitzar una nova avaluació al cap de cinc anys al més alt nivell polític que reafirmés l'adhesió de la comunitat mundial al desenvolupament sostenible, a més d'examinar els èxits assolits en l'aplicació dels resultats de la Conferència de Rio. Durant l'estiu de 2002 s'ha celebrat a Johannesburg (Sud-àfrica), la Cimera Mundial sobre Desenvolupament Sostenible Rio+10 amb els següents objectius:

a) Identificar els progressos assolits d'acord amb la Declaració de Rio.

b) Examinar i identificar els nous problemes.

c) Identificar les oportunitats de millora en l'aplicació de l'Agenda 21.

5. L'Agenda 21 Local i la Carta d'Aalborg

L'Agenda 21 Local és part de l'Agenda 21 Global i apel·la a tots els municipis i autoritats locals d'arreu del món a redactar i dur a terme plans d'acció per al desenvolupament sostenible de les seves ciutats i pobles, facilitant la participació de tots els sectors de la seva comunitat local. Aquests plans d'acció han de seguir els principis i els criteris de sostenibilitat que es desprenen de l'Informe Brundtland i que es van confirmar amb la Declaració de Rio:

Principis de la societat sostenible:

a) Respectar la Terra i tenir-ne cura.

b) Respectar i tenir cura de la comunitat de vida.

Criteris de sostenibilitat:

a) Millorar la qualitat de vida de les persones.

b) Conservar la diversitat i la vitalitat de la Terra.

c) Mantenir-se dins de la capacitat de càrrega de la Terra.

La seva correcta aplicació ha de dur cap a una societat sostenible en els seus àmbits individual, local, nacional i internacional, i perseguir els següents propòsits:

a) Canviar les actituds i les pràctiques personals.

b) Capacitar les comunitats per tenir cura del seu propi medi ambient.

c) Proporcionar un marc nacional que integri desenvolupament i conservació.

d) Crear una aliança mundial.

L'any 1994, amb el suport de la Comissió Europea, se celebrà la Conferència Europea sobre Ciutats i Viles Sostenibles a Aalborg (Dinamarca), que dóna lloc a la Carta d'Aalborg. Un dels principis essencials d'aquest document és la importància que la presa de decisions que afecten les entitats locals es facin des de els propis organismes. En aquest sentit s'assenyalen dos elements essencials:

a) La capacitat de gestió i suport financer per aprofundir en les polítiques locals.

b) Participació de la comunitat i dels ciutadans.

D'altra banda, la Carta engegà la Campanya Europea de Ciutats i Viles Sostenibles que té, entre d'altres propòsits, promoure l'assistència mútua, difondre els principis de la Carta, aconseguir noves adhesions, organitzar el Premi Ciutat Sostenible, etc. La darrera part de la Carta fa referència als plans d'acció local cap a la sostenibilitat, els quals han de marcar les etapes a seguir en el procés de l'Agenda 21 Local. Aquestes etapes són:

a) reconèixer els marcs de finançament i de planificació existents, així com altres plans i programes,

b) identificar els problemes i les seves causes, mitjançant àmplies consultes públiques,

c) prioritzar les tasques per dirigir-se cap als problemes identificats,

d) crear una imatge per a una comunitat sostenible mitjançant un procés participatiu que involucri tots els sectors de la comunitat,

e) considerar i valorar les opcions estratègiques alternatives,

f) establir els plans d'acció locals cap a la sostenibilitat a llarg termini, que incloguin objectius mesurables,

g) programar la implementació del pla (temporalització i assignació de responsabilitats entre els participants),

h) establir els procediments per controlar i informar sobre la implementació del pla.

En el moment de la seva aprovació, al maig de 1994, la Carta d'Aalborg va ser signada pels representants de 80 ens locals, als quals es van afegir 250 autoritats locals i regionals en la Segona Conferència Europea sobre Ciutats i Viles Sostenibles celebrada a Lisboa el 1996. L'any 2000 se celebrà a Hannover la Tercera Conferència Europea sobre Ciutats i Viles Sostenibles en la qual s'adheriren a la Carta d'Aalborg 650 autoritats locals i regionals de trenta-dos països de tota Europa. En aquesta darrera trobada es consolidaren els principis i valors de l'acció local cap a la sostenibilitat, posant l'èmfasi en el lideratge municipal i es van assenyalar les oportunitats, les dificultats i els reptes que plantejava el procés d'Agenda 21 Local.

La Carta d'Aalborg ha esdevingut, doncs, un important punt de partida en la implementació dels processos d'Agenda 21 Local, i ha estat el document que ha consolidat el moviment mundial que va néixer sota l'auspici de les Nacions Unides el juny de 1992, a la Cimera de la Terra a Rio.

6. La situació a Catalunya

6.1. Els anys noranta a Catalunya

Catalunya no ha estat aliena als processos i les dinàmiques que en matèria de protecció del medi ambient s'han anat produint en l'àmbit mundial, regional i en el seu entorn més proper. El 1991, amb la creació del Departament de Medi Ambient, la Generalitat de Catalunya endegà una política de medi ambient amb el propòsit de dotar-se d'un corpus legislatiu propi, dissenyar els grans programes de gestió mediambiental, construir els principals equipaments i adequar el país als estàndards ambientals exigits.

Al principi del segle XXI aquestes línies que marquen la política ambiental a Catalunya encara segueixen els seus objectius. Tot i això, s'ha iniciat un procés de transició d'una política ambiental a una política de desenvolupament sostenible amb l'adopció de l'Agenda 21 de Catalunya, que ha de ser una eina per revisar els objectius plantejats com a societat desenvolupada i definir la manera d'assolir-los.

També les diputacions i els municipis estan desenvolupant els processos d'Agenda 21 Local. En aquest sentit, cal fer esment del Premi Ciutat Sostenible que el 1999 va rebre la Diputació de Barcelona pel seu Programa d'auditories i xarxa de ciutats i pobles cap a la sostenibilitat, en el marc de la Campanya Europea de Ciutats i Viles Sostenibles. L'any 2001, dels 301 municipis de Catalunya signataris de la Carta d'Aalborg, 182 ja havien iniciat el procés d'Agenda 21 Local.

6.2. El Programa de foment de la sostenibilitat local

El Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya va dissenyar el Programa de foment de la sostenibilitat local (2002-2003) amb la finalitat de fer un seguiment dels processos d'implantació de l'Agenda 21 Local als municipis de Catalunya. En aquest seguiment es valorava l'estat en què es trobaven les fases descrites en l'Agenda 21 Local, que eren l'elaboració d'una diagnosi ambiental i l'aprovació del Pla d'acció. L'objectiu del programa era incrementar el grau de sostenibilitat dels municipis i comarques catalanes. Per assolir aquest objectiu es van definir tres línies a seguir:

a) Millorar els sistemes d'informació per optimitzar la presa de decisions municipal i mesurar els canvis cap a la sostenibilitat.

b) Utilitzar eines efectives de planificació i acció per augmentar el compromís del món local amb la sostenibilitat i agilitar l'aplicació de les estratègies de sostenibilitat local.

c) Desenvolupar sistemes innovadors de participació per afavorir l'augment progressiu de la implicació dels agents locals. El Programa exposa, entre d'altres, el seguiment d'algunes experiències que s'estan realitzant, com ara plans directors ambientals en l'àmbit comarcal (Bages, Alt Camp, Garrotxa, Selva, Urgell), subcomarcal (Vall del Tenes i Ametlla del Vallès, Vall del Foix) i municipal (Sitges, Sant Cugat del Vallès, Martorell, la Sénia), a més d'altres projectes sectorials com ara Pirineus Mediterranis (Alt Empordà), Vall de la Garona (Vall d'Aran) i Ports Nets (conjunt del litoral), que han estat endegats amb finançament europeu.

Idees força

1. La societat occidental ha anat prenent consciència, des de la dècada dels seixanta, dels impactes que ha tingut el creixement econòmic i demogràfic sobre el medi ambient.

2. Els precedents de la presa de consciència a què ha arribat la societat occidental s'han de cercar en l'inici de l'ecologisme.

3. La Comissió Mundial sobre Medi Ambient i Desenvolupament defineix desenvolupament sostenible com aquell *"que satisfà les necessitats actuals sense comprometre la capacitat de les futures generacions per satisfer llurs pròpies necessitats".*

4. El 1992 se celebrà a Rio de Janeiro (Brasil) la primera Conferència de les Nacions Unides sobre el Medi Ambient. Els principals resultats d'aquesta conferència es concretaren en la Declaració de Rio i sobretot, i molt important, en la definició i redacció de l'Agenda 21.

5. L'Agenda 21 és un instrument bàsic de planificació i acció que descriu els problemes globals actuals i la forma d'afrontar-los basant-se en els principis del desenvolupament sostenible i va dirigida als governs i a les persones en general, tot passant per les organitzacions, els municipis i altres institucions.

6. El 1991, amb la creació del Departament de Medi Ambient, la Generalitat de Catalunya inicià una política de medi ambient amb el propòsit de dotar-se d'un corpus legislatiu propi, dissenyar els grans programes de gestió mediambiental, construir els principals equipaments i adequar el país als estàndards ambientals exigits.

7. El Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya dissenyà el Programa de foment de la sostenibilitat local (2002-2003) amb la finalitat de fer un seguiment dels processos d'implantació de l'Agenda 21 Local als municipis de Catalunya. L'objectiu del programa fou incrementar el grau de sostenibilitat dels municipis i comarques catalanes.

Glossari

Acció local
Biodiversitat
Canvi climàtic
Capa d'ozó
Comunitat de vida
Conservació
Creixement demogràfic
Desenvolupament sostenible
Diversitat genètica
Ecosistemes
Medi ambient
Ordenació ecològica
Principi d'equitat
Recursos renovables